Zbigniew Wiktor

Dokąd zmierza Ukraina

Zmiany na Ukrainie

Ukraina od lat ubiega się o wejście do NATO i Unii Europejskiej, ale nadal daleka jest od wymogów i standardów Wspólnoty tak pod względem gospodarczym, polityczno-ustrojowym, jak i międzynarodowym. Podstawowym i problemami są: chroniczny kryzys gospodarczy, społeczny, słabość państwa, liczne konflikty wewnętrzne, w tym wojna domowa na wschodzie kraju i niewypowiedziana wojna z Rosją. Czy Ukrainie uda się przezwyciężyć te problemy i w jakich warunkach wewnętrznych i międzynarodowych może to nastąpić, pokaże najbliższy czas. Sytuacja na Ukrainie jest dramatyczna. Gospodarka jest nie w zastoju, lecz w całkowitym upadku, którego nie są w stanie ukryć czołowi politycy ukraińscy. Dokumentują to podstawowe wskaźniki ekonomiczne. W 2015 r. PKB Ukrainy wyniósł tylko 115,0 mld dol., przy czym wyraźnie spadł w porównaniu z 2014 r., kiedy wynosił 184 mld dol. Ta poważna zapaść jest nie tylko wynikiem głębokiej recesji gospodarczej na Ukrainie, ale także znaczącego wzrostu kursu waluty amerykańskiej w ostatnim roku. Dane te są jeszcze bardziej szokujące, gdy przeliczymy wysokość PKB *per capita* (w liczbach nominalnych). Ostatnio przedstawił je M. Saakashvili, były prezydent Gruzji, a obecnie gubernator Odessy, który stwierdził, że sytuuje to Ukrainę na poziomie Gabonu w czarnej Afryce. Przy obecnym tempie rozwoju można się spodziewać, że Ukraina osiągnie poziom gospodarczy z okresu byłego prezydenta W. Janukowicza może za 15 lat, przy czym wcale nie jest to pewne. Ta głęboka zapaść gospodarki Ukrainy nie została powstrzymana przez licznych zagranicznych specjalistów, takich jak: Natalia Jaresko – finanse (przybyła z USA), minister A. Avramovicius – specjalista od finansów z Litwy, a ostatnio były minister rządu RP S. Nowak i prof. L. Balcerowicz, który został doradcą prezydenta a właściwie superministrem od uzdrowienia finansów i gospodarki w rządzie premiera W. Hrojsmana,

do którego desygnowany został przez prezydenta Ukrainy P. Poroszenkę¹.

Dramatyczna sytuacja Ukrainy w gospodarce komplikuje się w następstwie niestabilnych rządów, upadku rządu A. Jaceniuka i kruchości koalicyjnych sojuszków w Wierchownej Radzie. Na to nakładają się głębokie sprzeczności etniczne, narodowe, wojna domowa na wschodzie Ukrainy, półotwarta wojna z Rosją i oderwanie Krymu od Ukrainy. Jednocześnie od czasu przewrotu rządowo-prezydenckiego w lutym 2014 r. nowe kierownictwo Ukrainy otrzymało silne wsparcie polityczne, wojskowe, finansowo-gospodarcze i na arenie międzynarodowej ze strony USA, NATO, Unii Europejskiej, w szczególności Niemiec, a także z Polski. Bez tej pomocy Ukraina nie mogłaby funkcjonować.

Zachód od dawna pompuje w Ukrainę różne formy pomocy. P.W. Nuland – podsekretarz stanu USA podczas wydarzeń na Majdanie w 2014 r. wymieniła sumę 5 mld dol., które Amerykanie przekazali na rzecz „wspierania demokracji na Ukrainie”. Nie mniej ważnym kanałem były różne formy pomocowe z państw Unii Europejskiej, głównie z Niemiec. Od 2014 r. Międzynarodowy Fundusz Walutowy zadeklarował 17,5 mld dol. kredytu, Unia Europejska 2,5 mld. dol., a USA 2 mld dol. pomocy. Za tym poszły także renegocjacje dotychczasowych długów i umorzenia na kwotę 15,3 mld dol. co razem daje 37,5 mld dol., a biorąc dalsze płatności, do 2018 r. suma ta wzrośnie do 40 mld dol. Według najnowszych danych prasowych już w 2016 r. ukraiński dług zagraniczny wynosił 70 mld dol.

Porównajmy te dane z sytuacją Polski. Oficjalnie w 2015 r. polski PKB wzrósł o 3,6% i wyniósł 1790,1 mld zł (inne dane podają 1888,0 mld zł), nominalnie było to o 71 mld zł więcej niż w 2014 r. W przeliczeniu na dolary wyniosło to 474,8 mld dol. i był to PKB o 70 mld dol. mniejszy niż w 2014 r. Różnica ta jest rezultatem wzrostu w ostatnim roku kursu dolara i jego relacji do złotego. W konsekwencji polski PKB obniżył się z 544,86 mld dol. w 2014 r. do 474,82 mld dol. w 2015 r. (spadek aż o 12,86% r.d.r.). Porównując

¹ W 2015 r. PKB Ukrainy spadł o 10,4 proc. Rzeczpospolita.pl, *Ukraina: Litewski minister nie dał rady*, <http://www.rp.pl/Gospodarka/302039952-Ukraina-Litewski-minister-nie-dal-rady.html> [dostęp: 30.05.2016]; Forsal.pl, *Polska gospodarka przyspiesza, PKB Rosji i Ukrainy leci w dół. Oto najnowsze prognozy EBOR*, <http://forsal.pl/artykuly/871308,polska-gospodarka-przyspiesza-pkb-rosji-i-ukrainy-leci-w-dol-oto-najnowsze-prognozy-ebor.html> [dostęp: 30.05.2016]. Por. też Ł. Piechowiak, *PKB Mazowska większy od gospodarki Ukrainy*, <https://www.bankier.pl/wiadomosc/PKB-Mazowska-wiekszy-od-gospodarki-Ukrainy-7356731.html> [dostęp: 30.05.2016].

PKB Ukrainy i Polski, stwierdzamy, że jest on więcej niż 4 razy mniejszy niż polski. Statystycy porównują ukraiński PKB do PKB woj. mazowieckiego (najbogatsze w Polsce), które w 2015 r. osiągnęło 419,1 mld zł, co stanowiło 116,4 mld dol. i wynosiło 22,2% PKB całej Polski. Jeszcze mniejszy jest PKB Ukrainy liczony *per capita*².

Ta dramatyczna sytuacja Ukrainy jest wynikiem upadku Związku Radzieckiego i realnego socjalizmu w latach 1989–1991. Powstała wtedy nowa sytuacja geopolityczna nie tylko w Europie, ale na całym świecie, której następstwem był nie tyle „koniec historii”, jak to określił F. Fukuyama³, ile zwycięstwo kontrrewolucji, antykomunizmu i „nowego światowego porządku” (New World Order), na czele którego sadowiły się Stany Zjednoczone, które ogłosiły się za sprawą doktryny politycznej neokonserwatystów, w szczególności prezydentów USA Busha seniora i Busha juniora, jedynym policjantem świata. Z. Brzeziński⁴, który od lat budował architekturę walki ze Związkiem Radzieckim i komunizmem, uważał, że rozpad ZSRR był stanem bardzo pożądanym dla USA, ale nie wystarczającym dla całkowitego opanowania superkontynentu euroazjatyckiego, na którym Rosja w dalszym ciągu zachowała liczne atrybuty suwerennego mocarstwa światowego. Jego prognoza stosunków amerykańsko-rosyjskich zakładała dążenie do dalszego osłabienia Rosji i jej rozczłonkowania na co najmniej 3 części: Rosji europejskiej, Syberii i Dalekiego Wschodu. Nieodzownym warunkiem tego planu miało być zerwanie wszystkich więzi dawnych republik radzieckich z Rosją i budowanie ich suwerenności w oparciu o nie tylko antysowietyzm, ale także o antyrosyjskość. Najważniejszym elementem tego planu było całkowite zerwanie więzi gospodarczych, kulturowych politycznych łączących od wieków Rosję z Ukrainą oraz budowanie jej suwerenności w całkowitej opozycji do swego odwiecznego sąsiada. Realizacja tego zamierzenia była i jest prowadzona w oparciu o najbardziej reakcyjne i konserwatywne siły Ukrainy na czele z banderowcami.

² Dane dot. Gospodarki Ukrainy podaje za Wikipedią [dostęp: 21.05.2016].

³ F. Fukuyama, *Koniec historii*, Poznań 1996, s. 10; idem, *Budowanie państwa: władza i ład międzynarodowy w XXI wieku*, Poznań 2005, s. 15.

⁴ Z. Brzeziński, *Wielka szachownica: główne cele polityki amerykańskiej*. Warszawa 1998, *passim*; idem, *Druga szansa*, Warszawa 2008, s. 15. Co prawda Brzeziński widzi możliwość rozpadu Rosji na 3 części, ale biorąc pod uwagę wielość narodów i grup etnicznych w Federacji Rosyjskiej, łatwo sobie wyobrazić powstanie nawet kilkudziesięciu nowych państw.

Ukraina po rozpadzie ZSRR i przyjęciu kursu na zbliżenie z Zachodem stała się celem ekspansji politycznej i gospodarczej USA, mocarstw europejskich, głównie Niemiec, NATO, a obecnie Unii Europejskiej. Dokumentowały to układy zawarte między Ukrainą a tymi państwami i organizacjami, które jednocześnie otwierały granice Ukrainy na towary koncernów zachodnich, bezwizowy ruch obywateli USA i państw Unii Europejskiej z Ukrainą, możliwości zakładania różnych fundacji, spółek i nieskrępowanej ekspansji kapitału, głównie w postaci inwestycji bezpośrednich i banków zagranicznych. Jednocześnie dotychczasowa gospodarka ukraińska, głównie przemysł i kołchozy/sowchozy, znalazły się w głębokim kryzysie. Pozbawione możliwości kooperacyjnych z podmiotami gospodarczymi w innych republikach d. ZSRR, a także własnych źródeł finansowania, upadały, były dewastowane, kraj stał w obliczu wielkiego kryzysu ekonomiczno-społecznego. W rezultacie po kilku latach gospodarka Ukrainy była w ruinie, pojawiło się potężne bezrobocie, kraj ogarnięty był permanentnym kryzysem gospodarczym i społecznym, którego nie mogły powstrzymać słabe rządy, reprezentujące głównie nową burżuazję kompradorską na czele z oligarchami. Kryzys gospodarczy spotęgował różnice i sprzeczności własnościowe i społeczne. Powstała nowa klasa burżuazji, która uwłaszczała się kosztem grabieży własności społecznej, głównie państwowej. Pojawiło się i rosło bezrobocie, degradujące ekonomicznie, socjalnie i kulturowo ukraińską klasę robotniczą. Nowym zjawiskiem społecznym było pojawienie się drobnomieszczaństwa, pracujących na własny rachunek, określanych obecnie jako „klasa średnia”, która miała być podstawą społeczną nowego ustroju gospodarczego. Pogłębiły się sprzeczności etniczne i narodowe oraz między regionami. Kraj wstrząsany był licznymi strajkami i zamieszkami.

W 2000 r. PKB Ukrainy wynosił 31,3 mld dol. USA, co oznaczało 640 dol. rocznie *per capita*, a według parytetu siły nabywczej hrywny 3325 dol. Po kilku latach sytuacja się poprawiła. W 2008 r. PKB Ukrainy wynosił już 180,3 mld dol., co stanowiło 3921 dol. *per capita*, a uwzględniając parytet siły nabywczej hrywny 7342 dol.⁵ Był to jeden z najniższych wskaźników PKB w Europie, porównywalny nominalnie z takimi krajami na świecie, jak: Irak, Tonga czy Kongo. W 2012 r. odpowiednie dane wynosiły:

⁵ „Mały Rocznik Statystyczny Polski” 2010, R. 53, s. 603.

176,0 mld dol., 3872 dol., 7298 dol.⁶ Dane te wymagają krótkiego skomentowania. Do czasu rozpadu ZSRR w 1991 r. Ukraina była największa terytorialnie po Rosyjskiej FSRR i Kazachskiej SRR, była druga pod względem liczby ludności i gospodarki, a wartość jej produkcji czterokrotnie przewyższała produkcję następnej republiki. Żyzne ukraińskie czarnoziemy dawały ponad 25% rolniczej produkcji ZSRR, przemysł był wysoko rozwinięty i nasycony nowoczesnymi technologiami.

Krótko po rozpadzie ZSRR na Ukrainie powstały rządy o orientacji antykomunistycznej, antysowieckiej i antyrosyjskiej, które przyjęły kurs na szybkie zbliżenie do Zachodu i osłabienie więzi gospodarczych z Rosją i innymi republikami d. ZSRR. Ukraina wraz z Rosją i Białorusią była sygnatariuszem układu o rozwiązaniu ZSRR w grudniu 1991 r. Rząd prezydenta L. Krawczuka uwolnił większość cen, co spowodowało ich szybki wzrost, megainflację i przyspieszyło zmianę stosunków własnościowych pogłębianą polityką przyspieszającą prywatyzację. Upadły liczne przedsiębiorstwa państwowe, kołchozy i sowchozy, rodziły się wielkie fortuny oligarchów, narastały bezrobocie i chaos społeczny, wybuchały strajki, narastał opór społeczny. W związku z tym rząd przyhamował te procesy, ale w latach 1992–1999 produkcja spadła o 40% w porównaniu z poziomem produkcji w 1991 r. W 1993 r. nastąpiła hiperinflacja, co postawiło miliony rodzin pracowniczych przed widmem głodu i braku egzystencji.

Kryzys finansowy w Rosji w 1998 r. spowodował gwałtowny spadek eksportu oraz popytu krajowego. W 1999 r. nadal zmniejszała się produkcja, pojawiły się trudności w wypłacaniu pensji, rent i emerytur. Kryzys został częściowo przezwyciężony po 2000 r., kiedy odnotowano wzrost PKB od 4,6 do 8,5% w kolejnych latach po 2003 r. Dane statystyczne za 2007 r. przynosiły następujące liczby: ludność: 46,222 mln osób. Siła robocza (zatrudnienie): 21,58 mln. Struktura sektorowa pracujących: rolnictwo – 25%, przemysł – 20%, usługi – 55%. Średnia płaca w marcu 2008 r. wynosiła nominalnie (bez uwzględnienia siły nabywczej hrywny) 344 dol. Ludność żyjąca poniżej granicy ubóstwa (1 dol. dziennie): 37,7% (dane z 2003 r.). W 2011 r. dochód *per capita* wynosił 6900 dol., przy uwzględnieniu parytetu siły nabywczej hrywny. Bezrobocie oficjalne: 2,3%. Struktura PKB: rolnictwo – 9,1%, przemysł – 32,3%, usługi – 58,7%. Budżet Ukrainy wynosił w 2007 r. – dochody:

⁶ „Mały Rocznik Statystyczny Polski” 2014, R. 57, s. 600.

43,54 mld dol., wydatki – 45,06 mld dol. Inflacja wynosiła 12,8%, dług publiczny – 11,7% PKB, dług zewnętrzny – 69,19 mld dol.

Dane te dokumentują bardzo sprzecznościowy charakter rozwoju gospodarczego Ukrainy po 1991 r. Przez kilka pierwszych lat samodzielnego bytu ukraińska gospodarka szła jeszcze siłą dawnej dynamiki, później nastąpił regres pogłębiony kryzysem w Rosji, będącej w dalszym ciągu głównym partnerem zagranicznej współpracy. Pewne ożywienie nastąpiło po 2000 r., ale nie zostały przezwyciężone bariery strukturalne, które okazały się wielkim hamulcem w rozwoju w następnych latach. Ilustrują to dane dotyczące bilansu gospodarki Ukrainy w latach 1990–2001.

Bilans gospodarki Ukrainy w latach 1990–2001

Upadek ZSRR i wyjście z niego Ukrainy, a także zmiana ustroju pociągnęły za sobą daleko idące negatywne skutki dla tego kraju, najbardziej widoczne w gospodarce. Ze względu na urodzajne ziemie i sprzyjający klimat Ukraina zawsze uchodziła za bogaty kraj rolniczy, który mógł wyżywić nie tylko własną ludność, ale także skierować znaczne nadwyżki rolne na eksport. Jak wielka była zapaść produkcji rolnej w latach 1990–1995–2001, świadczą poniższe dane statystyczne przytoczone za *Wielką encyklopedią powszechną PWN*⁷.

Tabela 1. Produkcja zbożowo-roślinna w latach 1990–2001

	1990	1995	2001
Zboża tys. t	51 009	33 930	30 120
pszenica	30 374	16 273	16 700
żyto	1 260	1 208	1 100
jęczmień	9 169	9 633	7 100
proso	338	268	180
gryka	420	441	230
Buraki cukrowe	44 264	29 650	15 000
Słonecznik ziarnowy	2 571	2 860	282
Len na włókno	108	48	–
Soja	99	22	60
Ziemniaki	16 738	14 729	13 500
Warzywa	6 666	5 880	5 480

Źródło: *Wielka encyklopedia powszechna*, t. 28, Warszawa 2005, s. 255.

⁷ *Wielka encyklopedia powszechna*, t. 28, Warszawa 2005, s. 255.

Tabela 2. Pogłowie zwierząt hodowlanych i produkcja ważniejszych art. rolno-spożywczych na Ukrainie w latach 1990–2001

Zwierzęta i produkty hodowlane		1990	1995	2001
Bydło	tys. sztuk	26 638	17 557	9 914
Krowy	tys. sztuk	8 851	7 531	4 860
Trzoda chlewna	tys. sztuk	20 088	13 144	9 078
Owce i kozy	tys. sztuk	9 222	4 099	1 980
Drób	mln sztuk	159	164	
Mięso	tys. t	4 358	2 294	1 571
wieprzowina	tys. sztuk	1 576	807	609
drobiowe	tys. sztuk	708	235	189
królicze	tys. sztuk	30	19	12
Mleko	tys. l	24 508	17 274	13 200
Jaja	mln sztuk	16 287	9 404	9 075
Wetna	tys. t	29,8	13,9	2,9

Źródło: *Wielka encyklopedia...*, op.cit., s. 256⁸.

Z przytoczonych danych wynika, że w analizowanych 10 latach produkcja roślinna, głównie zbóż, zmniejszyła się prawie o połowę, z wyjątkiem słonecznika, ziemniaków i warzyw. Musiało to wpływać negatywnie na hodowlę zwierząt, produkcję mięsa i jakość żywienia mieszkańców Ukrainy. Pogłowie bydła zmniejszyło się do około 1/3 poziomu z 1990 r., krów do ok. 1/2, podobnie trzody chlewnej. Produkcja mięsa zmniejszyła się ogółem do prawie 1/3 poziomu z 1990 r. Nieco mniejsze spadki odnotowały mleko i jaja. Katastrofalna sytuacja była w hodowli owiec i kóz.

Ukraina w czasach radzieckich należała do najbardziej rozwiniętych pod względem przemysłowym regionów d. ZSRR, dotyczyło to tradycyjnie wschodniej Ukrainy, gdzie już w czasach caratu rozwinęło się górnictwo węgla kamiennego, hutnictwo i zaczątki przemysłu maszynowego, bardzo rozwinięte w latach kolejnych 5-latek wraz z nowymi gałęziami przemysłu. Jednocześnie po drugiej wojnie światowej poza Donbasem rozwinęły się inne regiony i miasta przemysłowe, szczególnie: Kijów, Charków, Dniepropietrowsk, Zaporozże, Odessa, a na zachodniej Ukrainie Lwów.

Po 1991 r. nastąpiły daleko idące i negatywne zmiany w potencjale przemysłowym Ukrainy. Upadały nie tylko liczne wielkie i średnie zakłady pracy, ale wręcz całe gałęzie przemysłu. Proces ten, który w dalszym cią-

⁸ Produkcja ważniejszych artykułów przemysłowych i rolno-spożywczych na Ukrainie w latach 1985–2001.

gu trwa z mniejszym nasileniem, można nazwać deindustrializacją, którą dotknięte zostały także Rosja, choć nie w tak dużym stopniu, i inne kraje Europy Środkowo-Wschodniej.

Dokumentują to dane w poniższej tabeli.

Tabela 3. Produkcja ważniejszych artykułów przemysłowych i rolno-spożywczych na Ukrainie w latach 1990–2001

Rodzaj produktu	Jednostka miary	1985	1995	2001
Energia elektryczna	mld kWh	272	194	173
Ropa naftowa	mln t	5,8	4,1	3,7
Gaz ziemny	mld m ³	42,9	18,2	17,6
Węgiel kamienny	mln t	189	83,2	83,7
Ruda żelaza	mln t	120	50,7	48,2
Ruda manganu	mln t	7,1	3,2	2,0
Surówka	mln t	47,1	18,0	26,4
Stal	mln t	55,0	22,3	33,5
Obrabiarki do metalu	tys. sztuk	35,0	6,0	1,2
Betoniarki	tys. sztuk	2,0	1,2	0,4
Traktory	tys. sztuk	136,0	10,4	2,2
Siewniki traktorowe	tys. sztuk	75,2	1,0	1,4
Nawozy mineralne	mln t	5,1	2,2	2,2
Kwas siarkowy	mln t	4,6	1,6	1,4
Soda kaustyczna	mln t	1,2	0,5	0,6
Masy plastyczne	tys. t	722	178	115
Włókna syntetyczne	tys. t	165	41,3	27,0
Papier	tys. t	299	98,0	126
Cement	mln t	22,4	7,6	6,2
Cegła budowlana	mld sztuk	9,0	4,3	2,4
Szkło budowlane	mln m ³	56,3	23,7	19,2
Tkaniny bawełniane	mln m ²	539,3	78,3	41,6
Tkaniny wełniane	mln m ²	66,5	15,1	6,0
Olej roślinny	tys. t	846	696	935
Cukier	tys. t	6 247	3 894	1 945
Mąka	tys. t	8 157	5 319	3 764

Źródło: *Wielka encyklopedia...*, op.cit., s. 256.

Z danych tych wynika olbrzymi upadek wielkich gałęzi przemysłowych, w tym górnictwa, nie tylko węgla kamiennego, także ropy naftowej i gazu, rud żelaza, manganu i innych kopalin, co zasadniczo obniżyło wielkość produkcji energii elektrycznej, będącej głównym wskaźnikiem industrializacji kraju. Nastąpił głęboki upadek budownictwa nie tylko przemysłowego, ale także mieszkalnego, najlepszym wskaźnikiem jest tu trzyipółkrotny

spadek produkcji cementu i czterokrotny spadek produkcji cegły budowlanej. Załamaniu uległy przemysły produkujące na rzecz rolnictwa, w tym nawozy sztuczne, więcej niż o 50%, prawie całkowicie zanikła produkcja traktorów i maszyn rolniczych, co musiało rzutować na radykalny spadek produkcji cukru, mąki, tkanin bawełnianych i wełnianych. Nieznaczny wzrost odnotowano w produkcji oleju roślinnego.

Z danych tych wynika olbrzymi upadek gospodarczy Ukrainy od czasu antysocjalistycznego przewrotu i wprowadzenia na Ukrainie rządów burżuazyjnych. Jednocześnie na uwagę zasługuje fakt, że w tym czasie zaczęły się rozwijać nowe zawody, głównie w sferze usług, w handlu, elektronice, telekomunikacji, bankowości, reklamie, usługach ochroniarskich. Jednocześnie rosło bezrobocie, masowe stały się wyjazdy, szczególnie młodego pokolenia, za pracę i chlebem za granicę, tak do Rosji, jak i na Zachód. Oficjalnie bezrobocie liczone było w 2000 r. na 6,4%, tj. około 1,2 mln ludzi, a faktycznie było ono 3–4 razy większe. Zmiany w strukturze zatrudnienia w latach 1990–2000 przedstawia poniższa tabela.

Tabela 4. Zatrudnienie w gospodarce Ukrainy w latach 1990–2000 w mln osób

Dział gospodarki	1990	2000
Przemysł	8,0	3,5
Rolnictwo i leśnictwo	5,4	4,9
Budownictwo	2,0	0,8
Transport i łączność	2,1	0,8
Handel	2,0	1,6
Gospodarka komunalna	0,9	0,9
Oświata i nauka	2,9	2,3
Finanse	0,1	0,2
Administracja i zarząd	0,4	0,9

Źródło: *Wielka encyklopedia...*, op.cit., s. 254.

Z danych tych wynika ogromny spadek (o więcej niż 50%) zatrudnienia w przemyśle i budownictwie, transporcie i łączności. Pewien wzrost nastąpił w administracji, zarządzie, administracji i finansach.

W następstwie zmian w zatrudnieniu w połowie lat 90. znacznie wzrosła emigracja zarobkowa, obejmująca robotników i wysokiej klasy specjalistów, m.in. do Rosji (eksploatacja ropy naftowej i gazu, górnictwo), pracowników budowlanych do Polski, Czech i na Węgry oraz pomocy domowych, głównie do Włoch, Grecji, Niemiec, Polski. Wysoko kwalifiko-

wani specjaliści wyjeżdżają do USA, Rosji, Izraela, Kanady, Niemiec. Jest to typowy przykład tzw. kradzieży mózgów, charakterystyczny dla byłych krajów kolonialnych.

Stan gospodarki Ukrainy w latach 2010–2015

W ostatnich latach znacznie pogorszyły się warunki wewnętrzne i zewnętrzne wpływające na trendy i kondycję gospodarczą Ukrainy. Od 2008 r. świat ogarnięty został kryzysem finansowo-gospodarczym, który dotknął wymiennie także Ukrainę. Spadły obroty handlu zagranicznego, nastąpił znaczący odpływ ludności do innych krajów, w tym siły roboczej do Rosji. Życie polityczne uległo dalszemu zaostrzeniu ze względu na ostrą rywalizację między grupami oligarchów prozachodnich, głównie amerykańskich, na czele których stał prezydent W. Juszczenko, a oligarchami wschodnimi na czele z W. Janukowyczem, orientującymi się na Rosję. Między tymi obozami znajdowały się inne ugrupowania polityczne, takie jak: Ojczyzna (Batkivszczina) J. Timoszenko (BJuTi), Socjaliści Litwina i Komunistyczna Partia Ukrainy (P. Symonienko). Spory te zakończyły się zwycięstwem wyborczym W. Janukowycza, który wygrał wybory prezydenckie i skierował Ukrainę na tory bliższej współpracy z Rosją. Ten kierunek polityki przyniósł zwycięstwo w wyborach parlamentarnych Partii Regionów, powstał rząd Azarowa, ściśle współpracujący z obozem prezydenckim.

Siły prozachodnie nie złożyły jednak broni. Kością niezgody stały się relacje Ukrainy z Unią Europejską, wynegocjowany został nawet traktat o stowarzyszeniu Ukrainy z UE, który jednak pod koniec 2013 r. został odrzucony przez prezydenta W. Janukowycza. W tej sytuacji dobrze zorganizowane siły prozachodnie postanowiły rozstrzygnąć spór, wyprowadzając swych zwolenników na ulice Kijowa i innych miast. Do lutego 2014 r. trwała na Ukrainie nasilająca się walka polityczna, przybierająca w szczególności na kijowskim Majdanie cechy zbrojnego powstania, które przy bierności armii, a częściowo także milicji i służby bezpieczeństwa zakończyło się obaleniem legalnie wybranego prezydenta W. Janukowycza. Kijowski pucz był wszechstronnie przygotowany przez specsłużby USA, popierany przez polityków USA, Unii Europejskiej, w tym Polski, a także NATO. Był wyraźnym sygnałem, że kryzys na Ukrainie wkroczył w nową fazę.

W 2015 r. poziom produkcji przemysłowej na Ukrainie zmniejszył się w porównaniu z analogicznym okresem w 2014 r. o 13,4%, a cała dynamika wskaźnikowa produkcji przemysłowej za lata 2010–2015 cechowała się bolesnym spadkiem. Dokumentują to poniższe dane.

Tabela 5. Produkcja przemysłowa w latach 2010–2015

2010 r.	112,20% (w porównaniu z 2009 r.)	
2011 r.	108,0%	(–3,8%)
2012 r.	99,3%	(–8,7%)
2013 r.	95,7%	(–4,0%)
2014 r.	89,9%	(–6,8%)
2015 r.	86,6%	(–3,3%)

Dane te dokumentują głęboki trend spadkowy produkcji przemysłowej w latach 2010–2015.

Największy spadek poziomu produkcji przemysłowej w 2015 r. w porównaniu 2014 r. odnotował dział artykułów RTV (o 71,1%), pojazdów szynowych (o 59%), urządzeń medycznych (o 53,6%), środków transportu (o 52,6%). Najmniejszy spadek dotyczył wyrobów jubilerskich i sztucznej biżuterii – 29,5%.

Tabela 6. Dynamika poziomu produkcji w poszczególnych działach przemysłu

Przemysł wydobywczy	spadek do 85,5%
Przemysł spożywczy	spadek do 88,8%
Przemysł lekki	spadek do 91,6%
Przemysł drzewny, papierniczy	spadek do 88,7%
Przetwórstwo ropy naftowej i produkcja koksu	spadek do 78,1%
Przemysł chemiczny	spadek do 84,1%
Przemysł farmaceutyczny	spadek do 91,7%
Przemysł hutniczy	spadek do 83,6%
Przemysł maszynowy	spadek do 85,4%
Produkcja i dystrybucja energii elektrycznej, gazu ziemnego i wody	spadek do 88,0%

Z danych tych wynika, że gospodarka Ukrainy, w szczególności główne działy przemysłu, znajdowały się w głębokiej i chronicznej zapaści i nie były w stanie zaspokoić podstawowych potrzeb społeczeństwa⁹.

⁹ Poziom produkcji przemysłowej Ukrainy w 2015 r. według danych Państwowej Służby Statystycznej Ukrainy [dostęp: 21.05.2016].

Powyższe tendencje rozwojowe potwierdziła Państwowa Służba Statystyczna Ukrainy w swym oficjalnym komunikacie. PKB Ukrainy w 2015 r. wyniósł 1975,5 mld hrywien (115 mld dol.), co oznaczało spadek PKB w stosunku do 2014 r. o 9,9%.

Po przeliczeniu PKB *per capita*, daje to 46,201 hrywny (z wyłączeniem ludności Krymu, Sewastopola oraz Republik Donieckiej i Ługańskiej). Jednocześnie podajemy za Państwową Służbę Statystyczną Ukrainy trend spadkowy PKB w latach 2010–2015¹⁰.

Tabela 7. Trend spadkowy PKB na Ukrainie w latach 2010–2015

2010 r.	wzrost w stosunku do 2009 r. o 4,1%
2011 r.	wzrost w stosunku do 2010 r. o 5,5%
2012 r.	spadek wzrostu do 0,2%
2013 r.	spadek wzrostu do 0,0%
2014 r.	spadek wzrostu do –6,6%
2015 r.	spadek wzrostu do –9,9%

Na podstawie tych danych można wyróżnić okres, gdy odnotowano pewien wzrost PKB, lata środkowe, będące okresem stagnacji, i lata 2014–2015, dokumentujące, że gospodarka Ukrainy weszła w nową fazę kryzysu.

Sytuacja gospodarcza wpływa na stan i poziom bezrobocia na Ukrainie. Statystyki ukraińskie opierają się na miejscowej definicji bezrobocia rejestrowanego, które faktycznie obniżają poziom bezrobocia i nie dają pełnej jasności co do tzw. bezrobocia ukrytego, szczególnie na wsi. Jednocześnie publikowane są dane gromadzone zgodnie z zaleceniami Międzynarodowej Organizacji Pracy, co częściowo weryfikuje dane ukraińskie i przybliża stan bezrobocia na Ukrainie do faktycznego. Podstawowa różnica między kryterium ukraińskim zaliczenia kogoś do grupy bezrobotnych a kryterium MOP polega na wieku. Ukraińcy wliczają do bezrobotnych osoby pozostające bez pracy i zarejestrowane, które ukończyły 16 lat i są zdolne do pracy aż do nabycia uprawnień emerytalnych. Natomiast kryterium MOP obniża wiek zdolności do pracy do 15 lat i osiągnięcia wieku 70 lat. W związku z tym występują znaczące różnice w ujęciu bezrobocia na Ukrainie, nawet ponad 3-krotne¹¹.

¹⁰ Dane Państwowej Służby Statystycznej Ukrainy [dostęp: 25.05.2016].

¹¹ I. Ostoja, *Plan reform gospodarczych na Ukrainie za lata 2015–2018 a bezrobocie i ma-*

Tabela 8. Bezrobocie rejestrowane i według zaleceń MOP na Ukrainie w latach 2010–2015

Rok	Bezrobocie rejestrowane		Bezrobocie według metodologii MOP	
	Liczba bezrobotnych (tys. osób, na koniec okresu)	Stopa bezrobocia	Liczba bezrobotnych	Stopa bezrobocia (tys. osób, śred. w okresie)
2010	544,9	2,0%	1713,9	8,2%
2011	482,8	1,8%	1661,9	8,0%
2012	506,8	1,8%	1589,8	7,6%
2013	487,7	1,8%	1510,4	7,3%
2014	512,2	1,9%	1847,6	9,3%
2015 (luty)	523,1	2,0%	b.d.	b.d.

Dane dotyczące liczby i stopy bezrobocia w badanym okresie potwierdzają trendy gospodarcze, głównie w przemyśle, których były głównym skutkiem. W początkowym okresie badanego okresu odnotowujemy pewien spadek bezrobocia, a od 2013 r. ponowny wzrost, który znacznie pogłębił się w ostatnim roku¹².

Ludność Ukrainy

Stan gospodarki i dominujące w niej trendy mają bez wątpienia zasadniczy wpływ na stosunki ludnościowe. Zdrowa gospodarka i stabilizacja polityczna kraju przyczyniają się do wysokiego stopnia optymizmu społecznego, trwałości rodzin i zaufania do własnego państwa. Odwrotność tych zjawisk wpływa na brak stabilizacji socjalnej, wzmacnia trendy emigracyjne, pogłębia sprzeczności społeczno-ekonomiczne i grozi różnymi konfliktami. Te ujemne czynniki dominują na Ukrainie od wielu lat i nic nie wskazuje, by mogłyby być usunięte w najbliższej przyszłości, tym bardziej że na wschodzie Ukrainy trwa faktycznie wojna domowa, której rozniecaniem zainteresowane są w różnym stopniu państwa i siły zewnętrzne. Nie prognozuje to na Ukrainie spokoju w najbliższych latach, a nawet grozi jej rozpad, co może być początkiem większego konfliktu wojennego w tej części Europy. Możliwości uniknięcia takiego dramatycznego scenariusza kryją się w prawidłowym rozwiązaniu kwestii społeczno-ekonomicznych, naro-

terialne zabezpieczenie osób bezrobotnych, „Studia Ekonomiczne. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach” 2015, nr 236, s. 130.

¹² Ibidem.

dowo-etnicznych i międzynarodowych Ukrainy. Jest to zagadnienie, które najbardziej dotyka samych Ukraińców, ale także ich sąsiadów. Ukraina jest także celem polityki mocarstw światowych, w tym USA, NATO, Unii Europejskiej, szczególnie Niemiec i Francji, Rosji, a także Chin, a możliwości znalezienia jakiegoś rozwiązania bez uwzględnienia interesów tych stron są bardzo nikłe. Ten tok rozumowania potwierdzają wydarzenia ostatnich dwóch lat, a głównie aneksja Krymu przez Rosję, rebelia ludności rosyjskojęzycznej na wschodzie kraju, głównie w postaci Republik Donieckiej i Ługańskiej, próby rebelii w Odessie (masowe wystąpienia w maju 2014 r.) i tzw. Noworosji, mała stabilność władz politycznych w Kijowie, słabość armii ukraińskiej i zdominowanie życia politycznego na Ukrainie przez prozachodnich oligarchów i różne ugrupowania banderowsko-faszystowskie, w szczególności kontynuatorów UPA i OUN, Partię Svoboda i Prawy Sektor. Czynniki zewnętrzny znalazł wyraz w tzw. formacie normandzkim oraz w układach mińskich, w rezultacie których nastąpiło częściowe wycośnienie konfliktu wojennego na Ukrainie, który jednak nadal się tli, a jego źródła nie zostały wygaszone. Ciągłe obecne elity polityczne Ukrainy nie chcą uznać jej wieloetniczności i wielonarodowości jako jednego z najważniejszych przyczyn obecnego konfliktu.

W latach Związku Radzieckiego Ukraina Socjalistyczna Republika Radziecka należała do najbardziej rozwiniętych republik b. ZSRR. W 1990 r. liczyła około 52 mln ludzi. Obecnie na Ukrainie katastrofalnie zmalała liczba ludności. Oblicza się, że tylko w ciągu jednego miesiąca ubywa 13,7 tys. ludzi. Od lat spada przyrost naturalny, obniżył się jakościowo stan zdrowotności i higieny narodu, faktycznie długość życia stoi w tym samym miejscu lub zmniejsza się, co grozi zapaścią populacyjną narodu ukraińskiego. Statystycy biją na alarm, a publicyści porównują obecny stan z najgorszymi patologiami znanymi w historii, mówi się nawet o nowym ludobójstwie¹³.

Według stanu na 1 lipca 2015 r. ludność Ukrainy liczyła 42 832 000 osób, a więc w ciągu 25 lat zmniejszyła się ona o około 9 mln. Co roku ubywało około 16 do 200 tys., a nawet 500 tys. ludzi. Przyrost naturalny plasuje się

¹³ *Ukrainie w ciągu 22 lat niepodległości ubyło 12 milionów mieszkańców*, <https://www.defence24.pl/ukrainie-w-ciagu-22-lat-niepodleglosci-ubylo-12-milionow-mieszkancow> [dostęp: 28.05.2016].

poniżej zera, np. w ciągu lipca 2015 r. urodziło się 32 tys. dzieci, a zmarło 35 tys. osób. Liczby te nie obejmują przyłączonego do Rosji Krymu i miasta Sewastopola (co potwierdzone zostało przez referendum w 2014 r.), a w odniesieniu do obwodów donieckiego i ługańskiego mogą być skorygowane z powodu niepełnych danych. Jeszcze bardziej pesymistyczne dane przedstawił w sierpniu 2015 r. A. Nowak – przedstawiciel Komitetu Ekonomicznego Ukrainy. Powiedział on, że w ciągu 22 lat niepodległości przez ujemny przyrost naturalny liczba ludności Ukrainy zmniejszyła się z 52 do 46 mln. Dodatkowo według oceny ONZ około 6 mln Ukraińców opuściło swój kraj, szukając pracy. W ten sposób na Ukrainie nie znajdziemy więcej niż 40 mln mieszkańców. Sytuację pogarsza fakt, że średnia długość życia Ukraińców jest o 10 lat krótsza niż w większości krajów UE i o 19 lat niż w Japonii¹⁴. Potencjał demograficzny Ukrainy systematycznie pogarsza się, co dokumentują oficjalne dane od 1993 r. Znajduje to wyraz w liczbie ludności ogółem, strukturze wieku, przyroście naturalnym, współczynniku oczekiwanej długości życia, poziomie emigracji itd.

1 stycznia 1990 r. Ukraina liczyła 51 838,5 tys. ludzi. W czasach ZSRR nie było bezrobocia, gospodarka była stabilna i rozwijała się planowo. Do 1993 r., a więc już w okresie samodzielnej Ukrainy, liczba ludności nieznacznie wzrosła i wynosiła 1 stycznia 1993 r. 52 244,1 tys. ludzi, a więc przez 3 lata wzrosła o 345,5 tys., a następnie systematycznie spadała. Co roku ludność Ukrainy zmniejszała się od około 130 do 506 tys. osób. Ogółem według stanu na 1 stycznia 2014 r. ludność Ukrainy liczyła już tylko 45 462,2 tys. osób, a więc zmniejszyła się o 6817 tys. osób (13,05%) w porównaniu z 1993 r. Sytuację tę można porównać do Rosji, gdzie także po 1991 r. nastąpiła głęboka zapaść gospodarcza, radykalnie zmieniły się stosunki własnościowe, nastąpiła tzw. dzika prywatyzacja. W jej wyniku majątek narodowy przejęty został przez nieliczną grupę oligarchów, której interesy realizowała kamaryla prezydenta B. Jelcyna, będąca najgorszym wydaniem rządów burżuazji kompradorskiej, wysługującej się interesom światowej burżuazji na czele z bankierami i finansistami USA oraz międzynarodowej finansjery. Rosja w czasach B. Jelcyna cofnęła się o całe pokolenie, jeśli chodzi o poziom produkcji, i dopiero po jego odsunięciu od

¹⁴ „Wschodnia Gazeta Codzienna”, 24.05.2016 [dostęp: 28.05.2016]; *W zastraszającym tempie ubywa Ukraińców – polityka i statystyka*, kresy2.pl [dostęp: 28.05.2016].

władzy pod koniec 1999 r. zaczęła odrabiać opóźnienia. Dopiero w 2002 r. osiągnęła poziom rozwoju sprzed 1991 r. W następstwie w Rosji spadła gwałtownie liczba ludności, ocenia się, że co roku zmniejszała się co najmniej o pół miliona, zmniejszyła się długość życia, powstały nowe patologie, znacząco pogorszył się stan zdrowotności rosyjskiego społeczeństwa. Te negatywne trendy zostały częściowo zahamowane w czasach rządów W. Putina¹⁵.

Na Ukrainie jest bardzo zróżnicowany stan etniczny i narodowy ludności, co dodatkowo komplikuje zarządzanie krajem. Naród i państwo ukraińskie to stosunkowo młode byty, nawiązujące do kozaczyzny w XVII stuleciu i powstania B. Chmielnickiego. Świadomość narodowa tych Ukraińców rodziła się w walce o wolność chłopów ukraińskich, częściowo także ruskiej szlachty, przede wszystkim w opozycji do polskich panów, magnaterii i Rzeczypospolitej Polskiej, której Ukraina była od dawna częścią (także d. Litwy). Patriotyzm ukraiński, a później nacjonalizm miał więc od początku ostrze antypolskie w sensie politycznym, ale także religijnym, kulturowym. Ukraina przez wieki była wewnętrzną kolonią I Rzeczypospolitej i to dziedzictwo pozostaje ciężarem do dziś w stosunkach polsko-ukraińskich.

Ukraina budowała swoją tożsamość także w odniesieniu do Rosji, w której od wieków poszukiwała wsparcia w jej walce z Polską, Chanatem Krymskim i Turcją. Sprzyjały temu więzi historyczne, wspólna tradycja Rusi Kijowskiej, dynastii Rurykowiczów, Cerkwi prawosławnej, wspólnoty etniczno-kulturowej. W drugiej poł. XVII w. Ukraina zachodnia stała się (poza wschodnią Galicją, Bukowiną i Rusią Zakarpacką) częścią Rosji. Carowie rosyjscy osadzali na wschodniej Ukrainie, później także na Krymie i na południowej Ukrainie, tzw. Noworosji, chłopów i szlachtę rosyjską, które to grupy nasycali Ukrainę etnicznym elementem rosyjskim. Polityka caratu nie dopuszczała możliwości powstania narodu ukraińskiego, Ukraińców uważano za Małorosjan. Kwestie narodowe zaostrzyły się w drugiej poł. XIX w. za sprawą rozwoju samorządności ukraińskiej i nacjonalizmu ukraińskiego we wschodniej Galicji, co później miało wpływ na losy walki

¹⁵ Z. Wiktor, M. Rakowski, *Rozwój i prognozy przyszłości Chin w zmieniającym się świecie*, Toruń 2012, s. 16–28.

o samodzielne państwo ukraińskie w XX w. W rezultacie tych procesów wschód Ukrainy i południe wraz z Krymem w dużej większości zamieszkane są przez ludność rosyjską, która nie zawsze identyfikuje się z wartościami i celami państwa ukraińskiego, co jest jedną z przyczyn obecnego konfliktu. Na to nakładają się inne sprzeczności etniczne, wynikające z odmienności Tatarów krymskich, Polaków i wielu innych narodowości.

Jak widać, skład etniczny na Ukrainie jest bardzo zróżnicowany i wydaje się, że nie jest możliwy do rozwiązania bez państwa federalnego, w którym interesy poszczególnych grup etniczno-narodowych byłyby gwarantowane przez mocarstwa europejskie. Na przeszkodzie jednak realizacji tego projektu stoją odmienne cele polityczne stron konfliktu, co być może grozi rozczłonkowaniem Ukrainy w rezultacie pogłębiającej się rebelii i konfliktu wojennego.

Obecna dynamika demograficzna i etniczno-narodowa Ukrainy charakteryzuje się wzrostem ludności ukraińskiej i spadkiem udziału innych narodowości, głównie Rosjan. W 1989 r. udział Rosjan wynosił 22,1%, co stanowiło około 10–11 mln mieszkańców. Liczby te są korygowane przez znawców problematyki ukraińskiej, odróżniających Rosjan od Ukraińców rosyjskojęzycznych, co ich zdaniem podnosi liczbę ludności rosyjskiej o kilka milionów. Najwięcej jest Rosjan we wschodnich obwodach (od 20 do 40%) i na Krymie (prawie 60%, a w Sewastopolu prawie 70%). Spośród nich 95,9% uznało język rosyjski za ojczysty, a tylko 3,9% język ukraiński. Liczna jest kategoria obywateli dwujęzycznych, którzy za ojczysty uważają oba języki. Stąd fatalnym błędem rządu A. Jaceniuka w 2014 r. było uchwalenie ustawy o języku ukraińskim jako jedynym urzędowym języku, co było zarzewiem rebelii na wschodzie Ukrainy.

Jednocześnie na Ukrainie są inne liczne narodowości, o czym już wspomniano, a więc: Białorusini, Mołdawianie, Bułgarzy, Rumunii, Polacy, Żydzi, Tatarzy. Język rosyjski za ojczysty uznaje 62,5% Białorusinów, 15,6% Polaków i 14,8% Ukraińców, co oznacza, że mniej więcej połowa obywateli Ukrainy uważa język i kulturę rosyjską za ojczystą. Jest to jedna z głównych przyczyn dzielących Ukrainę i jednocześnie słabość programów ugrupowań banderowsko-nacjonalistycznych, dążących do stworzenia państwa unitarnego i nierespektującego podstawowych praw mniejszości narodowych.

Wydarzenia 2014 r. na Ukrainie wpłynęły w sposób zasadniczy na sytuację demograficzną Ukrainy. Poza ukraińską statystyką znalazły się Krym (1967,2 tys. osób) i miasto Sewastopol (385,9 tys.). Obywatele tych obwodów opowiedzieli się w referendum w 2014 r. za ich przyłączeniem do Federacji Rosyjskiej. Na wschodzie powstały separatystyczne Republiki Doniecka i Ługańska, regiony te liczyły około 5–6 mln mieszkańców. Około 600 tys. opuściło kraj, udając się do Rosji, z tego 440 tys. zwróciło się o nadanie im statusu uchodźcy. Ocenia się, że w sumie emigrację w Rosji wybrało już ponad 4 mln obywateli Ukrainy. Ponad 50 tys. uciekło do Polski, Niemiec i innych krajów. Ostatnio polski rząd podał informację, że w Polsce znajduje się łącznie około 800 tys. uchodźców (faktycznie ponad 1 mln). Na uwagę zasługują także migranci wewnątrzni, co jest głównie wynikiem wojny domowej na wschodzie kraju. Według danych UNICEF-u, opartych na liczbach podanych przez ukraińskie Ministerstwo Rozwoju Socjalnego w styczniu 2015 r. odnotowano 921 640 takich osób¹⁶.

Prognozy rozwoju Ukrainy w najbliższej przyszłości

Analiza rozwoju Ukrainy w ciągu ostatniego ćwierćwiecza nie skłania do optymistycznych wniosków. Poza pierwszymi kilkoma latami charakteryzują je strukturalny kryzys i głęboka zapaść gospodarcza, upadek całych gałęzi przemysłowych i rolnych, rosnące bezrobocie, masowa emigracja za chlebem, narastające patologie społeczne, powszechna bieda, dotycząca ponad 80% obywateli, a w skrajnej postaci ponad 1/3 ludności kraju. Według najnowszych danych opublikowanych na łamach „Gazety Wyborczej” z 24–25 września 2016 r. (Nr 224, s. 10) 91,3% Ukraińców w 2015 r. zarabiało na miesiąc mniej niż 3720 hrywien, co odpowiadało 550 zł. 6,4% Ukraińców żyło poniżej minimum dochodowego. Dane z 2012 r. potwierdzały, że 85% mieszkańców żyło w ubóstwie. Tylko 1–2% można było uznać za klasę wyższą, a 10–12% za tzw. klasę średnią. W 2013 r. Ukraina zajmowała 27. miejsce w światowym rankingu miliardерów i 3. miejsce w rankingu najbiedniejszych państw Europy. W dalszym ciągu pogłębia się rozwarstwienie między wąską grupą nowej burżuazji, oligarchami, którzy liczą swe

¹⁶ „Wschodnia Gazeta Codzienna”, 24.05.2016 [dostęp: 25.05.2016]; P. Andrusieczko, M. Kokot, *Ukraina wojuje z korupcją*, „Gazeta Wyborcza”, 24–25.09.2016, s. 10.

majątki nie w milionach, lecz miliardach dolarów a dolnymi klasami społeczeństwa. Dotychczasowe partie i elity polityczne odpowiadające za stan państwa i narodu nie potrafiły wyprowadzić kraju z kryzysu. Wręcz przeciwnie, są one za te wszystkie nieszczęścia narodu, którymi dotknięta jest Ukraina, odpowiedzialne. Szczególnym niebezpieczeństwem dla jedności narodu jest jego rosnące rozwarstwienie na wąską grupę oligarchów, spekulantów i kompradorów grabiących bezkarnie kraj, wywożących kapitał za granicę, i olbrzymią częścią narodu żyjącą na granicy i poziomu biologicznego i poniżej socjalnego, ratującą się wielką emigracją zarobkową. Na wschodzie kraju toczy się otwarta wojna domowa. Krym ogłosił niepodległość, wystąpienie z Ukrainy i został przyjęty do Federacji Rosyjskiej, co potwierdziły wyniki wcześniejszego referendum wśród mieszkańców Krymu, ale nie zostało uznane w referendum ogólnoukraińskim. W Donbasie powstały niezależne ludowe Republiki Doniecka i Ługańska, które mogą być zapowiedzią dalszych kroków separatystycznych, a ich oficjalne nazwy podkreślają ludowo-proletariacki charakter władzy. Jednocześnie Ukraina stała się celem ekspansji sił imperialistycznych, głównie USA i NATO, a także Rosji, których dalekosiężne cele polityczne w sferze geopolityki są całkowicie odmienne. Ukraina stała się poligonem doświadczalnym walki nie tylko o jej przyszłość, ale także o przyszłość Rosji, Wspólnoty Niepodległych Państw, Związku Euroazjatyckiego i układu geopolitycznego na kontynencie euroazjatyckim. Rzutuje to bez wątpienia na głęboki podział mieszkańców Ukrainy w kwestii stosunku do Unii Europejskiej. Według najnowszych badań międzynarodowego Kijowskiego Instytutu Socjologii 49% mieszkańców kraju chce członkostwa w Unii Europejskiej¹⁷.

Biorąc pod uwagę zarysowane fakty i tendencje, można skonkludować, że współczesna Ukraina jest politycznie, gospodarczo, społecznie i militarnie bliska stanowi określanemu jako państwo upadłe, w którym formalnie istnieją instytucje państwowe, ale ich możliwości skutecznego, praworządnego i demokratycznego działania są bliskie zera. Wnioski te wypływają z analizy kondycji elit politycznych na Ukrainie, które przeżarte są korupcją, nepotyzmem, masowym wywozem (grabieżą) kapitału, całkowitym uzależnieniem od mocodawców zachodnich, w tym Banku Światowego, Międzynarodowego Funduszu Walutowego, Unii Europej-

¹⁷ *Milcząca radość Putina*, „Rzeczpospolita”, 22.06.2016.

skiej, USA, międzynarodowej finansjery. Jednocześnie zwiększa się nacisk na Ukrainę ze strony NATO przez wzmacnianie tzw. wschodniej flanki NATO, budowę nowych baz amerykańskich w Polsce, Rumunii i krajach bałtyckich, prowokowanie konfliktów i incydentów wojskowych z Rosją i przygotowania do dalszej ekspansji NATO na Ukrainę, co ma być potwierdzone jej formalnym członkostwem, być może już w niedalekiej przyszłości. Agenda działań w tym kierunku została ogłoszona podczas szczytu państw NATO w lipcu 2016 r. w Warszawie¹⁸.

Wszystko to tworzy bardzo niebezpieczną sytuację w tym rejonie Europy i grozi konfrontacją wojenną z Rosją. Jest wątpliwe, żeby obecna Rosja wyraziła zgodę na obecność nowych baz NATO na wschodniej granicy Ukrainy, tj. ok. 500 km od Moskwy, i tu m.in. należy upatrywać przyczyny jej militarnego zaangażowania i poparcia dla separatystów na wschodzie Ukrainy, nazywanym przez Kreml Noworosją. Ukraina jako sojusznik Zachodu będzie musiała znacznie zwiększyć wydatki na zbrojenia, co pogłębi jeszcze bardziej jej kryzys gospodarczy. Wszystko to pogłębia zapaść gospodarczą Ukrainy, która żeby utrzymać się na powierzchni, musi uzyskać kolejne liczące nie dziesiątki, lecz setki miliardów dolarów nowych kredytów. Dodatkowo sytuację wewnętrzną Ukrainy pogarsza pogłębiająca się sprzeczność i walka między różnymi grupami ukraińskiej elity władzy. Narastają napięcia gospodarcze i socjalne między światem pracy a światem kapitału, czego wyrazem są liczne strajki i społeczne protesty.

Wydaje się, że mimo trudności i złożonej sytuacji wewnętrznej i międzynarodowej Ukrainy wpływowo międzynarodowe ośrodki polityczne, gospodarcze i wojskowe są zdeterminowane do świadczenia na rzecz Ukrainy dalszej wszechstronnej pomocy i jej absorbowania do struktur eurounijnych i euroatlantyckich. Celem strategicznym tych sił jest całkowite oderwanie Ukrainy od wpływów Rosji i organizowanej pod jej kierownictwem Unii Euroazjatyckiej. Jest to bardzo ważny argument w dyskusji

¹⁸ Szczyt NATO w Warszawie (8–9.07.2016), na którym Ukrainę reprezentował prezydent P. Poroszenko, potwierdził „Specjalny Pakiet dla Ukrainy” obejmujący 40 przedsięwzięć, mających doprowadzić siły zbrojne tego kraju do standardów NATO. Szczyt potępił agresję Rosji na Ukrainę, uznał za nielegalną aneksję Krymu. Podczas obrad stwierdzono, że „Gruzja jest na dobrej drodze do NATO”. W Polsce i państwach bałtyckich będą rozmieszczone 4 wzmocnione bataliony w bazach NATO. W Rumunii i Polsce budowana jest tzw. tarcza antyrakietowa NATO. *Najważniejsze ustalenia szczytu NATO*, „Gazeta Wyborcza”, 11.07.2016.

o stosunkach z Rosją, jej dalszym osłabianiu i przekreśleniu prób odbudowy potencjału politycznego i gospodarczego dawnego ZSRR. Rosja bez Ukrainy nigdy nie osiągnie statusu mocarstwa światowego – podkreślał wielokrotnie w swych licznych pracach prof. Z. Brzeziński i w gruncie rzeczy obecna konfrontacja na Ukrainie jest kolejnym etapem walki o przyszłość nie tylko Ukrainy, ale także Rosji Azji Centralnej. Siły te dążą nie tylko do jej osłabienia, ale do jej rozczłonkowania, co umocniłoby niekwestionowaną hegemonię *Pax Americana* od Vancouver do Władywostoku. Ważnymi etapami tych dążeń są: upadek ZSRR i wspólnoty państw socjalistycznych, przekształcenie NATO z paktu północnoatlantyckiego w pakt światowy (Praga 2000 r. i doktryna G.W. Busha) oraz obecnie wdrażany projekt „nowego wspólnego rynku” USA–EU w postaci TTIP¹⁹.

Realizacja tego planu, nawet za cenę lokalnych hybrydowych wojen, przyniosłaby międzynarodowej burżuazji, w różnym stopniu europejskiej i amerykańskiej finansjerze wielkie profity polityczne i gospodarcze. Argumentując za Z. Brzezińskim, ma to skutkować dalszym rozpadem Rosji na co najmniej trzy regiony: Rosję europejską, która mogłaby się integrować z Unią Europejską, niepodległą Syberię z jej wielkimi bogactwami naturalnymi, łatwą do skolonizowania w nowych warunkach i formach, i Daleki Wschód, którego przyszłość jest niepewna ze względu na aspiracje nie tylko USA, także Japonii, a głównie Chin. Obecnie te koncepcje, a właściwie programy, a może nawet plany geopolityczne, wydają się pochodzić z kręgu fantazji, ale nie zapominajmy, że od ponad 100 lat próbowano ich realizacji w odmiennych konfiguracjach międzynarodowych i geopolitycznych.

Rosja jest obecnie znacznie słabszym państwem niż dawny ZSRR, ma status mocarstwa regionalnego, nie zaś światowego, dysponuje jednak dużym potencjałem militarnym, w szczególnością bronią atomową, bogactwami naturalnymi, wielkim terytorium, dużym potencjałem ludnościowym. Jest stałym członkiem Rady Bezpieczeństwa ONZ. Rosja może także liczyć na sojusz i pomoc Chin oraz krajów rozwijających się, w szczególności BRICS. Rosja może także wykorzystać sprzeczności w łonie państw kapitalistycznych, szczególnie między USA a Unią Europejską.

¹⁹ Z. Brzeziński, *Wielka szachownica...*, op.cit. s. 15; idem, *Druga szansa*, op.cit., s. 54; idem, *Strategiczna wizja. Ameryka a kryzys globalnej potęgi*, Kraków 2013, s. 130.

Obecnie w Europie rosną szeregi przeciwników i sceptyków Unii Europejskiej, grożą jej osłabienie, pęknięcia, a nawet rozpad. Nie oznacza to, że zahamowaniu ulegnie proces integrowania się kontynentu, ale być może w innych formach. Rosja może odnieść z tego korzyść polityczną, odbudowując tradycyjny sojusz z Niemcami, co osłabi nie tylko Unię, ale także pozycję USA i NATO, być może Niemcy i Europa będą poszukiwały innej niż NATO formy bezpieczeństwa. W nowej sytuacji geopolitycznej oba te państwa stałyby się nowymi hegemonami i Europa wróciłaby do modelu stosunków międzynarodowych drugiej połowy XIX w. Takie rozwiązanie zmieniłoby radykalnie międzynarodową sytuację Ukrainy, ale także Polski i innych państw Europy, w szczególności Środkowo-Wschodniej.

Wydaje się, że perspektywa takiego rozwoju sytuacji międzynarodowej jest nie do przyjęcia dla większości obywateli Ukrainy, która od ponad 25 lat z trudem buduje swą niepodległość, jednocześnie z przyczyn klasowo-politycznych przekreśla suwerenność Ukraińskiej Socjalistycznej Republiki Radzieckiej, ale przede wszystkim jest nie do przyjęcia dla partii wielkiego kapitału zagranicznego, który jest w stanie dopłacić Ukrainie nowe nie dziesiątki, ale nawet setki miliardów dolarów i euro, by ją sobie całkowicie podporządkować. Dowodem na to są idące w setki miliardów dolarów subwencje dla Grecji, państwa znacznie mniej znaczącego ekonomicznie i geopolitycznie dla konfrontacji Zachodu z Rosją. Zatem przed Ukrainą ciągle odpowiedź na pytanie, jaki typ i forma państwa będą cieszyć się wyborem Ukraińców i zostaną zaakceptowane przez wielkie mocarstwa i sąsiadów. Otwarte jest pytanie, jak zachowają się elity polityczne Rosji, obecnie zdominowane przez oligarchów i narodową burżuazję, której najważniejszym politycznym eksponentem jest prezydent W. Putin. Kapitał zachodni dysponuje potężnymi dźwigniami gospodarczymi, finansowymi, militarnymi i geopolitycznymi, którymi systemowo eroduje obecny układ władzy i klimat polityczny w Rosji. Obecnie Putin na fali aneksji Krymu, stawienia oporu NATO najpierw w Gruzji, a ostatnio na Ukrainie oraz wzrostu patriotyzmu i nacjonalizmu rosyjskiego, cieszy się prawie powszechnym poparciem narodu, ale sankcje, restrykcje i embargo handlowe Zachodu wpędziły Rosję w nowy kryzys gospodarczy, rosną wydatki na zbrojenia, topnieją zasoby wolnych dewiz. Niewykluczone jest odsunięcie Putina od władzy i zmiana polityki Rosji na bardziej ugodową.

W związku z tym można prognozować, że Ukraina będzie konsekwentnie i systemowo wciągana do struktur zachodnich, w tym głównie do Unii Europejskiej i NATO. Europie Zachodniej jest ona niezbędna jako nowy wielki rynek zbytu dla swej produkcji, ogromny rezerwuar taniej i dobrze wykształconej siły roboczej oraz dużych bogactw naturalnych. Całkowite opanowanie Ukrainy stworzy nową sytuację geopolityczną na kontynencie, w szczególności na Kaukazie, Białorusi, a także w samej Rosji. Możliwy jest też inny scenariusz. Obie strony dysponują zbliżonymi potencjałami w szczególności militarnymi, ale nie mogą „pójść na całość” i rozpętać wielkiej wojny, mogą więc podzielić Ukrainę według zasad zasygnalizowanych przez W. Żyrynowskiego: wschód i południe Ukrainy (Noworosja) do Rosji, zachód do Polski, Węgier i Rumunii, a środek z Kijowem, czyli tzw. Małorosja, tworzyłby nową „samodzielną” Ukrainę. Byłby to nowy dyktat monachijski, otwierający nową epokę stosunków międzynarodowych w Europie i stawiający pod znakiem zapytania cały układ pojałtański i popoczdamski. Możliwości jego zaistnienia są jednak bliskie zera. Szansę rozwiązania obecnego konfliktu na Ukrainie daje jej federalizacja, o czym więcej w dalszej części artykułu.

Prognozy gospodarcze Ukrainy na najbliższą przyszłość

Od kilku miesięcy na Ukrainie rządzi nowy rząd W. Hrojsmana, który jest bardzo słaby, nie ma praktycznie żadnej bazy partyjno-społecznej, a politycznie jest narzędziem prezydenta P. Poroszenki. Poszukuje wsparcia nie tylko finansowo-ekonomicznego i polityczno-militarnego za granicą, ale także kadrowego, np. zaprasza „fachowców” z USA, Kanady, Litwy, Polski, a nawet Gruzji, co całkowicie dowodzi jego marionetkowego charakteru. Nie jest on w stanie podjąć ważnych decyzji gospodarczych, reform, a przede wszystkim walczyć z korupcją, która jest chorobą nr 1 państwa ukraińskiego. Państwo rozpada się wewnętrznie i w aspekcie międzynarodowym, w czym „pomaga” m.in. Rosja w odniesieniu do Krymu i dwóch republik na wschodzie Ukrainy. Rosja wzmacnia separatyzm na południu Ukrainy, w tzw. Noworosji, gdzie w maju 2014 r. doszło w Odessie do masakry zwolenników antykijowskiego reżimu.

Biorąc pod uwagę sytuację społeczno-gospodarczą Ukrainy i jej główne trendy rozwojowe, ukraiński ekspert O. Honczarov przedstawił 10 spo-

dziewanych katastrof, które mogą spotkać Ukrainę w 2016 r.²⁰ Prognozę potwierdzają doświadczenia pierwszych 6 miesięcy tego roku.

1. Narastające kłopoty z PKB. Ukraińska gospodarka jest w katastrofalnym stanie. Według danych Banku Światowego PKB obniżył się o 12% w 2015 r., co osłabia nadzieje na dalsze kredyty z USA, UE i Międzynarodowego Funduszu Walutowego. Zdaniem eksperta jeśli walka z korupcją i reformy nie powiodą się, Ukraina nie otrzyma już żadnych pieniędzy. Miał to otworzyć stwierdzić wiceprezydent USA J. Biden podczas wizyty w grudniu 2015 r. w Kijowie.
2. Narastające kłopoty z inflacją i negatywnym trendem gospodarczym. Deficyt budżetowy ekspert ocenił na 3,7% PKB. Według szacunków Banku Światowego zadłużenie zagraniczne Ukrainy w 2015 r. sięgało 153% PKB, a inflacja 44–45% (według danych Narodowego Banku Ukrainy). Oznacza to wysokie ryzyko niewypłacalności państwa w pierwszym półroczu 2016 r.
3. Ukraina ma stałe kłopoty ze sprzedażą swych produktów głównie w państwach Unii Europejskiej. Brak możliwości wejścia towarowego przedsiębiorstw ukraińskich na rynki europejskie będzie szokiem gospodarczym i finansowym dla Ukrainy i położy się głębokim cieniem na jej budżecie, postawi w stan upadłości liczne zakłady, zwiększy bezrobocie, stanie się początkiem nowych napięć społecznych.
4. W następstwie Ukraina wyda w 2016 r. ponownie więcej pieniędzy, niż wpłynie do jej budżetu. Jest to jedna z przyczyn narastania długu narodowego za granicą. W 2016 r. Ukraina musi spłacić około 5,7 mld dol. zadłużenia wewnętrznego i zagranicznego, nie licząc 3 mld dol. długu względem Rosji. Łączna kwota zadłużenia, która musi być spłacona w najbliższych czterech latach (2016–2019) to 47 mld dol., z czego 30 mld to zadłużenie zagraniczne. Rząd i elity polityczne liczą na zwiększenie wsparcia finansowego ze strony Międzynarodowego Funduszu Walutowego. Zdaniem eksperta jeśli Fundusz nie pomoże, będzie to oznaczać katastrofę finansową skutkującą negatywnie ekonomicznie i politycznie.

²⁰ Prognoza gospodarcza Ukrainy eksperta Ołeksandra Honczarova na 2016 r. [dostęp: 23.05.2016].

5. W 2016 r. Ukrainę czeka, zdaniem eksperta, realna możliwość wystąpienia kryzysu gospodarczego i finansowego. Rodzimy przemysł, który się jeszcze utrzymał, nie wytrzyma wysokiego oprocentowania kredytów w bankach komercyjnych, które mogą doprowadzić do upadku wielu firm, w tym nawet połowy zakładów przetwórczych.
6. Ekspert prognozuje, że w 2016 r. bankructwa dotkną część dużych i średnich przedsiębiorstw. Potwierdza to też prognoza agencji ratingowej Moody's, według której aktywa i rezerwy bankowe zmniejszają się, powodując wzrost problemów w kwestii pożyczek, a Narodowy Bank Ukrainy będzie miał kłopoty ze spłatą zadłużenia zagranicznego. W następstwie będzie się nasilał kryzys w sektorze przedsiębiorstw.
7. Recesja gospodarczo-finansowa będzie negatywnie wpływać na morale społeczeństwa. Zwykli obywatele mogą nie być w stanie wytrzymać sytuacji, w której hrywna straciła 97% wartości, a inflacja sięga 45%. Apele władz Ukrainy, by nadal zaciskać pasa, mniej jeść i więcej pracować, wzmocnią jedynie wzajemną nieufność, co będzie kolejnym krokiem do nowego szoku społeczno-gospodarczego.
8. W 2016 r. ma zostać wypłacone 1,5 mld dol. na dodatki mieszkaniowe. W 2015 r. znacząco wzrosły ceny za gaz, elektryczność i wodę. W następstwie co trzecia rodzina ukraińska stała się niewypłacalna. W związku z tym można spodziewać się załamania usług mieszkaniowych i komunalnych.
9. Zasadniczym problemem w 2016 r., zdaniem eksperta O. Honczarova, będzie nie sam kryzys, lecz wydobyć się z niego. Konieczne są zmiany na wysokich stanowiskach, w tym premiera, ministra finansów i dyrektora Ukraińskiego Banku Narodowego, co już częściowo zostało zrealizowane.
10. Można się spodziewać, że 2016 r. może być przełomowy nie tylko dla gospodarki i finansów Ukrainy, ale także dla jej polityki.

Prognoza gospodarczo-finansowa O. Honczarova na 2016 r. jest obiektywna i oparta na znajomości realiów ekonomicznych i finansowych Ukrainy. Ukraina znajduje się w głębokim kryzysie gospodarczym, a tendencja spadkowa jest trwała. Kiedy nastąpi zatrzymanie spadkowego trendu, nikt nie wie. Będzie to zależało bardziej od czynników zagranicznych niż krajowych.

wych. Możliwości ożywienia gospodarczego i wejścia na rynki zagraniczne z towarami ukraińskimi są bardzo ograniczone. Szanse na przetrwanie dają nowe kredyty, ale są one uzależnione od sytuacji politycznej nie tylko na Ukrainie, ale i w regionie. Pewną szansą jest możliwość kooperacji z Chinami, ale od czasu przewrotu w lutym 2014 r. Chińczycy wycofali swą pomoc dla Ukrainy i w swych planach rozwoju kontaktów z krajami Europy Środkowo-Wschodniej omijają Ukrainę, uważając ją być może za obszar wpływów Rosji. W związku z tym można się spodziewać, że 2016 r. i najbliższe lata mogą być przełomowe dla dalszych losów Ukrainy.

Droga Ukrainy do Unii Europejskiej

Po rozpadzie ZSRR w 1991 r. i wystąpieniu Ukrainy ze Związku Radzieckiego powstały nowe możliwości nawiązania kontaktów i współpracy między Ukrainą a Wspólnotami, a później Unią Europejską. Niepodległa Ukraina szybko ogłosiła kurs prozachodni, antysocjalistyczny, antysowiecki i antyrosyjski, szybko otwarła swe granice dla zachodniego kapitału i różnych ośrodków antyrosyjskich i prozachodnich. Pewnym utrudnieniem był niejasny stosunek do baz rosyjskich z bronią atomową na Ukrainie. Dopiero w 1994 r. zawarto w Budapeszcie układ między Ukrainą a Rosją, USA i Wielką Brytanią, w którym Ukraina zrzekła się swych pretensji do broni atomowej, zapewniający jej bezpieczeństwo międzynarodowe i integralność terytorialną. Ile układ ten był wart, świadczyły późniejsze wydarzenia w 2014 r., w szczególności aneksja Krymu przez Federację Rosyjską, ale po wcześniejszym referendum obywateli Autonomicznej Republiki Krymu, którzy w zdecydowanej większości opowiedzieli się za wystąpieniem z Ukrainy i przystąpieniem do Federacji Rosyjskiej.

W połowie lat 90. XX w. stosunki wewnętrzne na Ukrainie (prezydent L. Kuczma) były dalekie od mierzonych standardami liberalnej demokracji i dlatego Unia Europejska z ostrożnością obserwowała rozwój wydarzeń na Ukrainie. Stosunki te rozwijały się w następstwie zawarcia tzw. Układu o europejskiej polityce sąsiedztwa i Układu o Partnerstwie Wschodnim, co stało się podstawą podpisanego w czerwcu 1994 r. Układu o partnerstwie i współpracy²¹.

²¹ http://pl.Wikipedia.org/Wiki.stosunki_Ukraina_z_Unia_Europejska [dostęp: 28.05.2016].

Sprawy dalszych kontaktów i współpracy nabrały szybszego tempa po tzw. pomarańczowej rewolucji w 2004 r. i zwycięstwie W. Juszczeni w wyborach prezydenckich. Reprezentował on koła oligarchów zachodnich, finansjery amerykańskiej, a w kategoriach ideowo-politycznych oparł się na dziedzictwie UPA i OUN, ogłaszając S. Bandere bohaterem Ukrainy i głównym fundamentem niepodległej Ukrainy. Juszczenko był gotów przyspieszyć kurs na Zachód także z pomocą USA i NATO, ale napotkał opór oligarchów wschodnich na czele z W. Janukowyczem, który wygrał wybory prezydenckie w 2010 r. i wraz z Partią Regionów reprezentował interesy wschodnich oligarchów, orientujących się na współpracę z Rosją. Janukowycz próbował lawirować między obu głównymi siłami politycznymi Ukrainy, doprowadził nawet do wynegocjowania układu stowarzyszeniowego z Unią Europejską, ale w listopadzie 2013 r. (prawdopodobnie pod naciskiem Rosji), zerwał je, co doprowadziło do prozachodniej rebelii na kijowskim Majdanie, która po 3 miesiącach doprowadziła do puczu w lutym 2014 r., w rezultacie którego obalony został rząd Azarowa, a później także legalnie wybrany prezydent Janukowycz. W przygotowaniu puczu i jego realizacji brały udział zachodnie służby specjalne, czołowi politycy amerykańscy, Unii Europejskiej, w tym Niemiec i Polski. Wydarzenia na Majdanie zaktywizowały najbardziej skrajne siły nacjonalistyczne, neobanderowskie i faszystowskie, których politycznymi eksponentami były Partia Swoboda na czele z O. Tiahnybokiem i Prawy Sektor, a w kategoriach militarnych bojówkarskie bataliony wzorujące się na praktykach dawnych oddziałów UPA, np. „Azov”, „Ajdar”. Obecnie w warunkach rozkładu i słabości regularnej armii ukraińskiej stanowią one ważną część ukraińskich sił zbrojnych.

Od ponad 2 lat władzę na Ukrainie sprawują nowe ugrupowania prozachodnie, takie jak Front Ludowy A. Jaceniuka, Blok Wyborczy prezydenta P. Poroszenki, Partia Batkivszczina Timoszenko i inne. W rozsypce jest Partia Regionów. Komunistyczna Partia Ukrainy została zdelegalizowana, partia Swoboda nie przekroczyła progu wyborczego, ale jej liczni działacze podobnie jak Prawego Sektora, weszli do innych partii i odgrywają ważną rolę w życiu politycznym Ukrainy. W dużym stopniu za ich sprawą nowa Wierchowna Rada uchwaliła w 2015 r. ustawę o dekomunizacji i zakazie krytyki S. Bandery i dziedzictwa UPA-OUN. Po puczu przez dwa lata

premierem Ukrainy był A. Jaceniuk. On i ugrupowania koalicyjne, które wyniosły go do władzy, ponoszą pełną odpowiedzialność za głęboki strukturalny kryzys, w którym znajduje się Ukraina. Ugrupowania te w dalszym ciągu mają większość w Radzie, ale Jaceniuk stał się kozłem ofiarnym i jego dymisja jest ruchem pozornym, głównie na użytek zachodniej opinii publicznej. Przed kilkoma miesiącami nowym premierem został W. Hrojsman, cieszący się zaufaniem prezydenta P. Poroszenki.

Nowe władze potwierdziły Traktat stowarzyszeniowy, który w części politycznej zawarty został między UE a Ukrainą w marcu, a w części handlowej w czerwcu 2014 r. 1 stycznia 2016 r. weszła w życie umowa między Ukrainą a UE o pogłębionej i całościowej strefie wolnego handlu (DCFTA), która jest najważniejszą i największą częścią podpisanego w czerwcu 2014 r. Traktatu stowarzyszeniowego²².

Umowa przewiduje nie tylko powołanie strefy wolnego handlu, ale także przyjęcie przez Ukrainę około 60% prawa unijnego, w tym regulacji w zakresie energii, przepisów technicznych, sanitarnych, fitosanitarnych, celnych i dotyczących ochrony własności intelektualnej. Umowa ma zabezpieczać przepływ kapitału oraz stworzyć równe warunki konkurencji. Jednocześnie tego samego dnia decyzją prezydenta Federacji Rosyjskiej W. Putina przestała obowiązywać umowa o wolnym handlu między Rosją a Ukrainą²³.

W ten sposób uległa zerwaniu jeszcze jedna więź łącząca Ukrainę z Rosją.

Przesłanki negatywne i pozytywne wejścia Ukrainy do Unii Europejskiej

Państwo ubiegające się o członkostwo w Unii Europejskiej musi respektować prawo, wartości i zasady Unii, określone przede wszystkim w art. 2

²² Traktat o stowarzyszeniu Ukrainy z Unią Europejską napotkał sprzeciw Holendrów, którzy w referendum w kwietniu 2016 r. zdecydowanie wypowiedzieli się przeciwko umowie stowarzyszeniowej UE z Ukrainą. Przeciw umowie głosowało aż 62% wyborców, za było 38,2%. Frekwencja wynosiła 32% i referendum było ważne, jego wynik nie jest wiążący dla rządu, jednak musi się on liczyć z wolą swych obywateli. Holandia okazała się jedynym krajem UE, który nie ratyfikował umowy o zacieśnieniu współpracy gospodarczej i politycznej z Ukrainą. Sytuacja jest tym bardziej złożona, że rząd holenderski już podpisał umowę, uzyskując na to zgodę obu izb parlamentu Holandii. *Referendum w Holandii w sprawie Ukrainy* [dostęp: 10.07.2016].

²³ *Wchodzi w życie umowa o wolnym handlu z Ukrainą*, <http://pbpl/4407746,47355,wchodzi-wzycie-umowa-o-wolnym-handlu-z-ukraina> [dostęp: 1.01.2016].

Traktatu Unii Europejskiej. Tymi wartościami są: poszanowanie godności osoby ludzkiej, wolności, demokracji, równości, państwa prawnego, poszanowanie praw człowieka, w tym praw należących do mniejszości. Społeczeństwo państwa członkowskiego powinno opierać się na pluralizmie, niedyskryminacji, tolerancji, sprawiedliwości, solidarności oraz na równości kobiety i mężczyzny²⁴.

Poza tymi istnieją tzw. kryteria kopenhaskie, sformułowane w Deklaracji Rady Europejskiej przyjętej podczas spotkania Rady Europejskiej w Kopenhadze 21–22 czerwca 1993 r.:

1. Istnienie w państwie stabilności instytucji demokratycznych, systemu prawnego, poszanowania praw człowieka i mniejszości.
2. Funkcjonowanie sprawnej gospodarki rynkowej, a także posiadanie zdolności do sprostania konkurencji i wymogom rynkowym w Unii.
3. Zdolność do wywiązywania się ze zobowiązań, które wynikają z członkostwa, w tym z uczestnictwa w unii politycznej i ekonomiczno-walutowej.
4. Zdolność Unii do przyjęcia nowych członków²⁵.

Obowiązują także tzw. kryteria madryckie, które wymagają dostosowania struktur administracyjnych oraz systemu sądownictwa do wymogów związanych ze stosowaniem prawa Unii Europejskiej²⁶.

Wymogi i warunki stawiane Ukrainie mają charakter generalny, mogą one dodatkowo być uzupełnione jeszcze warunkami indywidualnymi

Z dotychczasowej analizy sytuacji politycznej, ekonomicznej, socjalnej, kondycji organizacyjnej państwa ukraińskiego, stosowania się do zasad i procedur demokratycznych itp. wynika, że przed Ukrainą piętrzą się liczne trudności. Jej droga do Unii Europejskiej jest bardzo daleka, przy czym wstąpienie do UE będzie zależało nie tylko od niej samej i Unii, ale także od rozwiązania pewnych spraw wewnętrznych (głównie mniejszości etnicznych i narodowych), od Rosji, być może także od innych państw. Ważne będą także relacje Rosji i Unii Europejskiej. Jak dotychczas na tej drodze piętrzą się liczne bariery.

²⁴ Art. 2 Traktatu Unii Europejskiej; *Prawo Unii Europejskiej z wprowadzeniem*, red. A. Fliśsek, Warszawa 2013, s. 4.

²⁵ O wymogach, warunkach i kryteriach ubiegania się o członkostwo UE zob. *Prawo ustrojowe Unii Europejskiej*, red. M. Pyka, B. Wojtyniak, Warszawa 2012, s. 45.

²⁶ Ibidem, s. 46.

Zwolennicy wejścia Ukrainy do Unii Europejskiej powołują się na przesłanki pozytywne, m.in.: wieloletnie członkostwo (od 1945 r.) w Organizacji Narodów Zjednoczonych, członkostwo w Radzie Europy, członkostwo w Organizacji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie, członkostwo w Światowej Organizacji Handlu (WTO), położenie na kontynencie europejskim, silny związek i utożsamianie się z kulturą europejską, przynajmniej jej zachodnich regionów, mniej centralnych, a najmniej wschodnich części kraju. Ważnym argumentem jest osłabienie wpływów Rosji, aspiracje proatlantyckie, czyli chęć wstąpienia do NATO²⁷.

Natomiast przesłanki negatywne są następujące. Ukraina jest krajem niejednorodnym pod wieloma względami, jest niestabilna politycznie, przechodzi częste kryzysy rządowe i zmiany rządów, rozwiązywanie parlamentu, „kuleje” demokracja, brak reform gospodarczych i politycznych, niestabilność dążeń w kierunku proatlantyckim, silne tendencje prorosyjskie i uleganie tendencjom euroazjatyckim, a co za tym idzie, antyeuropejskim i antyunijnym, głównie na wschodzie kraju. Ma miejsce gloryfikacja formacji OUN i UPA nie tylko na zachodzie Ukrainy. Do tego dochodzi niestabilna armia zasilana formacjami zbrojnymi oligarchów i ugrupowań faszystowskich. Widoczna jest rosnąca przestępczość, szczególnie korupcja polityczna, słaba gospodarka, rozpadają się więzi gospodarcze między regionami, ma miejsce wysoki stopień patologii społecznych, upadek moralności publicznej. Gospodarka ukraińska ma małe możliwości wytrzymania konkurencji z partnerami gospodarczymi w Unii Europejskiej i w warunkach wolnego rynku. Ujemnymi przesłankami były także przeciągające się negocjacje stowarzyszenia. Niejasny jest status międzynarodowy Krymu, ws. Republik Donieckiej i Ługańskiej, nie w pełni uregulowane są granice państwowe, a na wschodzie kraju tli się konflikt wojenny i trwa wojna domowa. Ponadto Ukraina zajmuje dopiero 155. miejsce pod względem wskaźnika wolności gospodarki, tworzy potencjalne niebezpieczeństwo napływu do państw Unii licznych emigrantów, co grozi destabilizacją szczególnie Polski i innych wschodnich krajów UE²⁸.

²⁷ J. Hałas, *Droga Ukrainy do UE – kręta i wyboista*, „Stosunki Międzynarodowe. Magazyn poświęcony polityce zagranicznej i sytuacji międzynarodowej” [dostęp: 30.05.2016].

²⁸ Ibidem.

Nie są to wszystkie przesłanki ujemne wstąpienia Ukrainy do Unii Europejskiej, zapewne ścierają się tu różne interesy i punkty widzenia. Wydaje się jednak, że najważniejszą przeszkodą jest wojna domowa na wschodzie kraju, traktowanie przez obecne elity polityczne Ukrainy Rosji jako wroga nr 1 oraz nierozwiązany problem mniejszości etnicznych i narodowych. Wydaje się, że możliwość rozwiązania tych nabrzmiałych i spornych kwestii jest możliwe, wymaga jednak zmiany podejścia sił zachodnich (głównie USA) i prozachodnich sił ukraińskich do sprawy uznania kwestii wielonarodowej struktury ludnościowej Ukrainy, szczególnie praw mniejszości rosyjskiej. Ustrojowo rozwiązanie problemu mogłoby nastąpić za sprawą wprowadzenia federalnej struktury Ukrainy zapewniającej i zabezpieczającej prawa mniejszości i gwarantowanej umowami międzynarodowymi. Takie rozwiązanie jest trudne do osiągnięcia ze względu na zaognienie obecnego konfliktu i ogrom strat wojennych. Wymaga jednak zmiany ze strony sił zachodnich w stosunku do Rosji, której interesów w tym rejonie Europy nie można pomijać i działać im wbrew.

Analiza sytuacji gospodarczej, społecznej, wojskowej, międzynarodowej i narodowej Ukrainy potwierdza, że rzeczywiście przed Ukrainą piętrzą się różne i wielkie przeszkody, a nawet bariery, które hamują obecnie możliwość jej wejścia do Unii Europejskiej, ale są one możliwe do usunięcia przy dobrej woli licznych stron obecnego konfliktu oraz olbrzymich subwencjach finansowych i pomocy ekonomicznej państw zachodnich. Jednocześnie sytuacja ta w razie braku pokojowego nierozwiązania może grozić wybuchem większego konfliktu wojennego.

Polkowice–Wrocław, wrzesień 2016 r.

dr hab. Zbigniew Wiktor
emerytowany profesor Uniwersytetu Wrocławskiego
z.wiktor@gazeta.pl

Bibliografia

- Andrusieczko P., Michał K., *Ukraina wojuje z korupcją*, „Gazeta Wyborcza”, 24–25.09.2016.
- Baluk W., *Kształtowanie systemu partyjnego Ukrainy w okresie transformacji ustrojowej (1997–2004)*, Wrocław 2006.
- Baluk W., *Ukraina*, Wrocław 2002.
- Bożyk P., *Apokalipsa według Pawła*, Wrocław 2015.
- Brzeziński Z., *Druga szansa*, Warszawa 2008.
- Brzeziński Z., *Strategiczna wizja. Ameryka a kryzys globalnej potęgi*, Kraków 2013.
- Brzeziński Z., *Wielka szachownica: główne cele polityki amerykańskie*, Warszawa 1998.
- Chojnowski A., *Ukraina*, Warszawa 1997.
- Chruślińska I., Tyma P., *Wiele twarzy Ukrainy*, Lublin 2005.
- Eberhardt P., *Przemiany narodowościowe na Ukrainie w XX wieku*, Warszawa 1994.
- Forsal.pl, *Polska gospodarka przyspiesza, PKB Rosji i Ukrainy leci w dół. Oto najnowsze prognozy EBOR*, <http://forsal.pl/artykuly/871308,polska-gospodarka-przyspiesza-pkb-rosji-i-ukrainy-leci-w-dol-oto-najnowsze-prognozy-ebor.html>.
- Fukuyama F., *Budowanie państwa, władza i ład międzynarodowy w XXI wieku*, Poznań 2005.
- Fukuyama F., *Koniec historii*, Poznań 1996.
- Hałas J., *Droga Ukrainy do UE – kręta i wyboista*, „Stosunki Międzynarodowe. Magazyn poświęcony polityce zagranicznej i sytuacji międzynarodowej”.
- „Mały Rocznik Statystyczny Polski” 2010, R. 53.
- „Mały Rocznik Statystyczny Polski” 2014, R. 57.
- Milcząca radość Putina*, „Rzeczpospolita”, 22.06.2016.
- Najważniejsze ustalenia szczytu NATO*, „Gazeta Wyborcza”, 11.07.2016.
- Nugent N., *Unia Europejska. Władza i polityka*, Kraków 2012.
- Ostoja I., *Plan reform gospodarczych na Ukrainie na lata 2015–2018 a bezrobocie i materialne zabezpieczenie osób bezrobotnych*, „Studia Ekonomiczne. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach” 2015, nr 236.

- Piechowiak Ł., *PKB Mazowska większy od gospodarki Ukrainy*, <https://www.bankier.pl/wiadomosc/PKB-Mazowska-wiekszy-od-gospodarki-Ukrainy-7356731.html>.
- Pikuła Ł.J., *Aksjologia Unii Europejskiej w świetle źródeł, wykładni i instytucji*, Toruń 2015.
- Polska w procesie integracji europejskiej. Dekada doświadczeń (2004–2014)*, red. K. Wojtaszczyk, M. Mizerska-Wrotkowska, W. Jakubowski, Warszawa 2014.
- Polskie 10 lat w Unii. Raport*, Ministerstwo Spraw Zagranicznych, Warszawa 2014.
- Poziom produkcji przemysłowej Ukrainy w 2015 r.*, Państwowa Służba Statystyczna Ukrainy.
- Prawo Unii Europejskiej*, Bielsko-Biała 2005.
- Prawo Unii Europejskiej z wprowadzeniem. 19. wydanie*, red. F. Flisek, Warszawa 2013.
- Prawo ustrojowe Unii Europejskiej*, red. M. Pyka, B. Wojtyniak, Warszawa 2012.
- Procesy integracyjne i dezintegracyjne w Europie. Podręcznik akademicki*, red. A. Pacześniak, M. Klimowicz, Wrocław 2014.
- Prognoza gospodarcza Ukrainy eksperta Ołeksandra Honczarowa na 2016 r.
- Referendum w Holandii w sprawie Ukrainy*.
- Rzeczpospolita.pl, *Ukraina: Litewski minister nie dał rady*, <http://www.rp.pl/Gospodarka/302039952-Ukraina-Litewski-minister-nie-dal-rady.html>. Serczyk W.A., *Historia Ukrainy*, Warszawa 2001.
- Stosunki Ukrainy z Unią Europejską*, http://pl.Wikipedia.org/Wiki.stosunki_Ukraina_z_Unia_Europejska.
- Trend spadkowy PKB na Ukrainie w latach 2010–2015*, Państwowa Służba Statystyczna Ukrainy.
- Ukraina na zakręcie, drogi i bezdroża pomarańczowej rewolucji*, red. J.M. Nowakowski, Warszawa 2005.
- Ukraina*, red. B.J. Albin, W. Baluk, Wrocław 2002.
- Ukrainie w ciągu 22 lat niepodległości ubyło 12 milionów mieszkańców*, <https://www.defence24.pl/ukrainie-w-ciagu-22-lat-niepodleglosci-ubylo-12-milionow-mieszkancow>.

Ukraina w stosunkach międzynarodowych, red. M. Pietraś, T. Kapuśniak, Lublin 2007.

Wchodzi w życie umowa o wolnym handlu z Ukrainą, <http://pbpl/4407746,47355.wchodzi-wzycie-umowa-o-wolnym-handlu-z-ukraina>. *Wielka encyklopedia powszechna*, t. 28, Warszawa 2005.

Wierzchowska A., *System instytucjonalny Unii Europejskiej*, Warszawa 2008.

Wiktor Z., *Eurosceptycy czy przeciwnicy Unii Europejskiej*, [w:] *Polska wobec standardów Unii Europejskiej*, red. P. Kuczma, Polkowice 2015.

Wiktor Z., Mieczysław R., *Rozwój i prognozy przyszłości Chin w zmieniającym się świecie*, Toruń 2012.

„Wschodnia Gazeta Codzienna”, 24.05.2016.

W zastraszającym tempie ubywa Ukraińców – polityka i statystyka, kresy2.pl.

Where is Ukraine going

Abstract

The main thesis of article is the analyse of the socio-economic and national-politic situation of contemporary Ukraine, especially after it declared independence. The economy in the time 1991–2016 collapsed especially in the comparison to the Soviet time. It's demonstrates by the deep fall of the industrial and agricultural production, high rate of deindustrialization, the growth of unemployment and the emigration to west countries and Russia. The Ukrainian state and economy are in the deep crisis and their can't to solve the basic internal and international problems and contradictions of the country. On the east border to Russia was broke the half open war, Crimea declared independence and joined to Russian Federation, Donetsk and Lugansk declared secession. The leading Ukrainian compradors wait the support from USA, NATO, UE, but the situation of Ukrainian state is dramatical and it's near the category failure state, the perspective of the accession of Ukraine to EU is very long.

Keywords: Independent Ukraine, crisis: economic, social, national, political, war on the East Ukraine, Crimea, Donetsk, Lugansk, Ukraine and European Union, USA, NATO, failure state

Куда идёт Украина

Абстракт

В статье поддаётся анализу общественно-экономические и политически-национальные проблемы современной Украины. Анализу предшествует описание состояния экономики за последних 25 лет а тоже сравнение со временами СССР. Это развитие, кроме нескольких первых лет, характеризуется глубоким падением промышленной и сельскохозяйственной продукции, поступает деиндустриализация, растёт безработица. Нарастающие явления – безработица и эмиграция не только на запад, но тоже в Россию и в Канаду. Государство находится в глубоком кризисе и не умеет решить основные национальные проблемы, углублённые этнически-национальными и международными противоречиями, особенно с Россией. Настоящие политические элиты ищут помощи в Евросоюзе, США и НАТО, но они сдержанные по отношению к этому.

Украина кажется государством пришедшим в упадок и перспектива её вступления в Евросоюз и НАТО весьма отдалённая.

Ключевые слова: Независимая Украина, экономический кризис, общественный, национальный, война на востоке страны, Крым, Украина а Евросоюз, роль НАТО и США, пришедшее в упадок государство